

... och benen är fulla med spring!

Barns bristande rätt till en god utemiljö i förskolan

EMELIE ROSQVIST LJUNGBECK 2023
MVEK13 EXAMENSARBETE FÖR KANDIDATEXAMEN 15 HP
MILJÖVETENSKAP | LUNDS UNIVERSITET

... och benen är fulla med spring!

Barns bristande rätt till en god utemiljö i förskolan

Emelie Rosqvist Ljungbeck

2023

LUNDS
UNIVERSITET

Emelie Rosqvist Ljungbeck

MVEK13 Examensarbete för kandidatexamen 15 hp, Lunds universitet

Huvudhandledare: Maria C. Hansson, Centrum för miljö- och klimatforskning,
Lunds universitet

Biträdande handledare: Ingrid Persson och Anette Moberg, Hässleholms kommun

Omslagsbild: Lyckans förskola i Hässleholms kommun. Bilden är tagen av
Emelie Rosqvist Ljungbeck

CEC - Centrum för miljö- och klimatvetenskap

Lunds universitet

Lund 2023

Abstract

Today, 86% of children between the age of 1 and 5 are enrolled in preschools in Sweden. The outdoor environment is important to support children's development, health, and wellbeing. Children's perception of what an appropriate outdoor environment is often differs from what adults consider to be a good and healthy outdoor environment. The aim of this study is to confirm the gap in supervision regarding time spent outdoors and emphasize the importance of size and design of the outdoor environment. The study also aims to investigate if environmental legislation can be used to remedy unpracticed deficiencies in outdoor environments of preschools. Thus far there is no legislation that controls the size and design of the preschool's outdoor environments. The only legislation available aims to prevent accidents and already proven inconveniences for children's wellbeing such as noise and air pollution. There are authorities that have the obligation to produce guidance for how supervision should be carried out. However, this guidance is mostly focused on the indoor environment of preschool activities. Although there are no authorities, according to practice, that have the right to supervise where or even if children spend time outside during their time spent in preschool. In order to overcome the problem, it is important to clarify and establish what an inconvenience to human health is according to legislation. It is also important to listen to the children's own perception of their well-being. This study highlights the importance of environmental legislation to promote children's outdoor stay.

Keywords: Förskola, utemiljö, utevistelse, miljölagstiftning, tillsynsansvar

Populärvetenskaplig sammanfattning

Barns rätt till en god utemiljö och utevistelse i förskola är inte föremål för tillsyn.

Svensk miljölagstiftning är inte tillämpbar för att kontrollera att barn får sina behov av en god utemiljö och en regelbunden utevistelse tillgodosedda enligt rättspraxis.

Kommunala miljönämnder runt om i landet har i flera decennier arbetat för att ställa tydliga krav på utemiljön som står till förskolebarnens förfogande. År 2015 tog Boverket och Movium fram rekommendationer om hur stor utemiljön bör vara för att tillgodose barnens behov. Idag har det genom ett antal rättsfall framkommit att det inte går att tillämpa miljöbalken för att ställa krav på hur stor inne- och utemiljön måste vara. Det går inte heller att med stöd av miljöbalken ställa krav på hur många barn som samtidigt får vistas i förskolans lokaler. Miljönämnderna har även försökt ställa krav på att förskoleverksamheterna i sin egenkontroll ska dokumentera när barn vistas ute och om de vistas på den egna förskolegården eller går till annan plats. Den här typen av dokumentation faller inte heller inom ramen för tillsyn enligt miljöbalken. Det finns ett glapp i tillsynen där ingen myndighet bedriver tillsyn över förskolebarns tillgång till utevistelse och en god utemiljö.

För att lösa problemet behövs flera olika styrmedel. Inte minst behövs förtydligande av de olika lagar som reglerar utemiljön på förskolor. Det krävs ett förändrat tankesätt hos förskoleverksamheterna så att de själva efterfrågar bättre förutsättningar för att skapa en god miljö såväl inne som ute. Forskning visar att barn rör sig allt mindre vilket kan leda till negativa konsekvenser senare i livet. Många barn spenderar långa dagar på förskola. Därför är det viktigt att ge barnen den stimulans och rörelsefrihet de behöver. Flera tidigare studier visar att storlek och utformning av utemiljön på förskolan har stor påverkan på barns välbefinnande.

Det finns många aspekter att ta hänsyn till vid lokalisering av en förskola. Om verksamheten har de förutsättningar som krävs för en god utemiljö kan det stärka barnens trygghet och välbefinnande vilket i sin tur kan bidra till en god psykisk hälsa under hela livet. Genom att uppmärksamma problemet kan det skapas en angelägenhet för fler kommuner att driva frågorna och ställa krav på nyetablerade och ändrade förskoleverksamheter.

Innehållsförteckning

Abstract 4

Populärvetenskaplig sammanfattning 6

Innehållsförteckning 8

Inledning 11

1.1 Utformning 12

1.2 Lagstiftning 14

1.3 Rättsfall 15

1.4 Syfte och frågeställning 16

1.5 Avgränsningar 16

Metod 17

2.1 Enkätundersökning 17

2.2 Intervju 18

2.3 Etisk reflektion 19

Resultat 21

3.1 Enkätundersökning 21

3.2 Intervjuer 26

Diskussion 32

4.1 Lagstiftning 32

4.2 Förskoleverksamhetens ansvar 34

4.3 Välbefinnande 35

4.4 Enkätundersökning 35

4.5 Framtida studier 36

Slutsats 37

Tack 39

Referenser 41

Appendix 44

Appendix 1 44

Appendix 2 46

Appendix 3 48

Inledning

I stadsmiljö exponeras människor för luftföroreningar varje dag (Stroh et al., 2021). Barn är särskilt känsliga och påverkas i större utsträckning av luftföroreningar omgivningen än vuxna (Folkhälsomyndigheten, 2021). Barn andas in en större mängd förorening i förhållande till kroppsmassa, i synnerhet vid aktivitet (Zhang et al., 2021). De tider på dygnet när de högsta halterna av föroreningarna mäts upp sammanfaller ofta med tider när barn vistas utomhus (Stroh et al., 2021). Barns immunförsvar, luftvägar och lungor är inte färdigutvecklade vilket medför att exponering av luftföroreningar kan orsaka permanent nedsatt lungfunktion (Zhang et al., 2021). Exponeringen kan även orsaka andra olägenheter som på sikt kan medföra allvarliga hälsoeffekter (Stroh et al., 2021). En utmaning som vi står inför är att luftföroreningar i städer ökar. I takt med att städer blir allt folktätare ökar behovet av utbyggnad av framför allt bostäder, vilket även orsakar bullerföroreningar (Stroh et al., 2021). Tillfälliga och permanenta bullerföroreningar och höga ljudnivåer är även dessa exempel på olägenheter där barn ingår i en särskilt känslig grupp (Stansfeld, S., & Clark, C, 2015). Inte heller hörselgångarna är färdigutvecklade hos barn. Buller och andra höga ljudnivåer dämpas inte på samma sätt som det gör hos vuxna innan det når trumhinnan då hörselgångarna fortfarande är korta (Folkhälsomyndigheten, 2019). Barn utvecklar olika strategier för att hantera stressade situationer. Det kan exempelvis vara att dra sig undan i högljudda eller trånga utrymme (Persson Wayne et al., 2019). Hälsoeffekter som kan orsakas av buller är bland annat koncentrationssvårigheter, försämrat korttidsminne, läs- och skrivsvårigheter, stress och ångest (Stansfeld, S., & Clark, C, 2015). Vid exponering av luftföroreningar och buller i kombination kan de negativa hälsoeffekterna förstärka varandra (Folkhälsomyndigheten, 2019).

Enligt statistik som SCB tagit fram på uppdrag av Skolverkets är 86% av alla barn mellan 1 och 5 år inskrivna på förskolor i Sverige (Skolverket, 2023). Det är under de första levnadsåren som barn utvecklar sina emotionella, kognitiva, sociala och fysiska förmågor (Williams et al., 2019). En viktig förutsättning för en god utveckling är att barn ges möjligheten att knyta an till vuxna inom förskoleverksamheten men även känna trygghet i den miljö de vistas i. I en studie som Williams et al., (2019) utfört där man undersökte vad storleken på barngruppen hade för inverkan på barnens utveckling framkom att förskolelärares kompetens och kvalifikationer, sammansättningen av barngruppen och den fysiska inne- och utemiljön var de främsta förutsättningarna för en god utveckling hos barnen (Williams et al., 2019).

1.1 Utformning av utemiljö

För att främja en god utveckling är det helt avgörande att varje enskilt barn får sina behov tillgodosedda (Boverket, 2015). Utemiljön är viktigt ur en hälsoaspekt för att tillgodose barns välbefinnande (Moore et al., 2019). För att möta behovet behöver barnen erbjudas en kombination av ytor och resurser där barn får utlopp för sin kreativitet (Dyment et al., 2009). Barns egen uppfattning om vad som är en god utemiljö kan skilja sig markant från vuxnas uppfattning (Chawla, 2015). Enligt en vägledande rapport från Boverket & Movium (2015) ska friytan som är avsedd för lek och utevistelse vara minst 40 m² per barn i förskola och ha en totalarea på minst 3000 m². I vägledningen framgår att friytan bör vara så stor att den kan erbjuda varierande terräng och vegetation utan att risker att slitage blir för omfattande.

Figur 1 Lyckans förskola i Hässleholms kommun

Bilden visar utemiljön på en förskola i Hässleholms kommun som har goda förutsättningar för att tillgodose barnens behov. Bilden är tagen av Emelie Rosqvist Ljungbeck.

Välbefinnande definieras som känslan av att må bra (Nationalencyklopedin, n.d.). Vidare definierar Fattore et al., (2009) välbefinnande hos ett barn som en känsla av trygghet, förutsägbarhet och engagemang. För att tillgodose barns välbefinnande på förskola värdesätts utemiljöns storlek och utformning (Boverket & Movium, 2015). Öppna rymliga utemiljöer främjar välbefinnande attribut som rörelsefrihet, fantasi, kommunikationsförmåga, avkoppling och lycka samt tillgodoser en känsla av kontroll och förutsägbarhet (Storli & Sandseter, 2019). En god utemiljö som erbjuder olika typer av underlag på rymliga ytor med olika topografi och vegetation främjar även barns förmåga att engagera sig i mer komplexa och kreativa lekar (Moore et al., 2019; Storli & Sandseter, 2019; Dymont et al., 2009). En trång yta av konstgjort material orsakar däremot en känsla av frustration och bristande möjlighet till avkoppling (Moore et al., 2019). Utformningen av goda inne- och utemiljöer stödjer barns upplevelser av ett gott välbefinnande (Mavoa, Davern, Breed, & Hahs, 2019). Dessa upplevelser kan skapa goda förutsättningar för utvecklingen av personliga egenskaper som i sin tur leder till ett gott livslångt välbefinnande (Mavoa, Davern, Breed, & Hahs, 2019).

Figur 2 Lyckans förskola i Hässleholms kommun

Förskolan arbetar aktivt med att använda utemiljön i utbildningsyfte. Förskolan värdesätter naturens betydelse för barnen och vistas utomhus oavsett väder. Bilden är tagen av Emelie Rosqvist Ljungbeck.

1.2 Lagstiftning

1.2.1 Miljöbalken

Det finns flera myndigheter som bedriver tillsyn inom olika områden i förskoleverksamheter. Tillsyn av förskolans inom- och utemiljö bedrivs av den kommunala miljönämnden ur en miljö- och hälsoskyddsaspekt (Folkhälsomyndigheten, 2022). Folkhälsomyndigheten är den myndighet som enligt kapitel 3 § 2 i *miljötillsynsförordningen* (SFS 2011:13) har det tillsynsvägledande ansvaret för inne- och utemiljön på förskolor. Enligt rapporten som folkhälsomyndigheten (2022) tagit fram framgår att förskolegårdens yta inte ingår i den kommunala miljönämndens tillsyn då ytan inte omfattas av miljöbalkens tillämpningsområde. Rapporten hänvisar till de tre vägledande domar som avgjordes i mark- och miljööverdomstolen år 2017 (Svea hovrätt 2018a; Svea hovrätt 2018b; Svea hovrätt 2018c).

Kapitel 9 i *Miljöbalken* (SFS 1998:808) reglerar miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd. I kapitlet definieras vad som anses vara en olägenhet för människors hälsa. En olägenhet är en störning som på något sätt påverkar människors hälsa menligt och som kan bevisas vid en hygienisk eller medicins bedömning enligt kapitel 9 § 3 i *Miljöbalken* (SFS 1998:808). I propositionen *I propositionen föreslås att en ny balk, miljöbalken, införs.* (prop. 1997/98:45 del 2) till miljöbalken förtydligas begreppet ytterligare. Propositionen beskriver att störningen inte behöver utgöra en direkt påverkan på människors hälsa men det ska vara en störning som substantiellt påverkar det psykiska välbefinnandet. Begreppet välbefinnande skrevs inte ut uttryckligen i miljöbalken (prop. 1997/98:45 del 1). Det framgår även tydligt att extra hänsyn ska tas till människor som är känsligare än normalt (prop. 1997/98:45 del 1).

1.2.2 Skollagen

Det är huvudmannens ansvar att tillgodose en god miljö för barnen samt se till att gruppens storlek och sammansättning är lämplig enligt kapitel 8 § 8 i *skollagen* (SFS 2010:800). Alla barn i Sverige ska erbjudas plats på förskola från höstterminen då de fyller 3 år enligt kapitel 8 § 4 i *skollagen* (SFS 2010:800). I propositionen *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet.* (Prop. 2009/10:165) till skollagen påpekar Barnombudsmannen vikten av att reglera rätten till en god utemiljö i skollagen. Flera remissvar i propositionen, bland annat Statens Skolinspektion och Barnombudsmannen påtalar att förskolebarns rätt till en god miljö bör tydliggöras i skollagen då förskolebarn inte omfattas av arbetsmiljölagen enligt kapitel 1 § 3 och kapitel 6 § 17 i *arbetsmiljölagen* (SFS 1977:1160).

1.3 Rättsfall

I rättsfall framgår olika bedömningar av vad som är en olägenhet för människors hälsa. Mark- och miljööverdomstolen konstaterade i sin dom att dubbelbeläggning på häkte inte får förekomma om det inte finns synnerliga skäl då det medför en olägenhet för människors hälsa enligt kapitel 9 § 9 i *Miljöbalken* (SFS 1998:808) (Svea hovrätt 2005). I häktescellerna som hänvisas till i domen är golvytan 7 m² respektive 10 m². Av mark- och miljööverdomstolens bedömning framgår att hänsyn ska tas till rumsyta och inte golvytan. Ett möblerat rum har en större golvyta än den totala rumsytan. Av domen framgår att en häktescell med en rumsyta om 7 m² anses vara för liten för att inrymma två personer och det utgör därmed en olägenhet för människors hälsa (Svea hovrätt 2005).

Tre avgörande i mark- och miljööverdomstolen avseende inne- och utemiljöns yta har blivit vägledande för betydelsen av storlek av förskolors utemiljö (Svea hovrätt 2018a; Svea hovrätt 2018b; Svea hovrätt 2018c). Mark- och miljööverdomstolen bedömning är att olägenheten inte enbart kan kopplas till en given kvadratmeter per barn för inne- och utemiljö. Det konstateras däremot att ett stort antal barn på en liten yta kan komma att resultera i olägenheter för barnens hälsa ur ett folkhälsoperspektiv i framtiden. Folkhälsoperspektivet regleras inte av miljöbalken och ytan för inne- och utemiljö faller därför inte inom ramen för tillsyn enligt miljöbalken (Svea hovrätt 2018a; Svea hovrätt 2018b; Svea hovrätt 2018c).

Enligt en annan vägledande dom från mark- och miljööverdomstolen ansågs inte lokaliseringen av en öppen förskola lämplig eftersom det förekom höga halter av luftföroreningar i både inne- och utemiljön (Svea hovrätt 2011). Av domen framgår att både inne- och utemiljön omfattas av begreppet ”lokaler” och ingår i bestämmelserna i kapitel 9 § 9 i *Miljöbalken* (SFS 1998:808) samt att det bör finnas en lämplig utemiljö till förskolans förfogande enligt kapitel 8 §§ 9–10 i *plan- och bygglagen* (SFS 2010:900) (PBL) och Skolverkets allmänna råd för öppen förskola (2000:1). Av domskälen framgår att barn är en särskilt känslig grupp vad gäller föroreningar och andra olägenhet (Svea hovrätt 2011).

I två rättsfall från mark- och miljödomstolen i Växjö har det tagits motsägelsefulla beslut. I det ena rättsfallet bedömer domstolen att miljönämndens föreläggande om försiktighetsmått gällande förskolans intagningskapacitet av barn är för ingripande. Domen säger att miljönämnden bör undersöka möjligheten att verksamheten ska dokumentera och schemalägga barnens tillgång till utevistelse på annan plats och på den egna förskolegården (Växjö tingsrätt 2017). I det andra rättsfallet bedömer domstolen att miljönämnden inte har rätt att med stöd av miljöbalken förelägga förskoleverksamheten att dokumentera barnens utevistelse (Växjö tingsrätt 2022).

1.4 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka om bristande tillgång på utemiljö är ett problem för barn i förskola. Målet är att konstatera om problemet föreligger och att undersöka hur miljölagstiftningen kan tillämpas för att främja barns rätt till utevistelse i en god utemiljö. Studien syftar vidare till att undersöka om det finns ett glapp i tillsynsansvaret vad gäller utevistelse samt storlek på den friyta där barnen vistas i förskola. Om så är fallet, vem är ansvarig för att tillsynen som reglerar att barnen på förskola får sina behov av utevistelse tillgodosedda.

Frågeställningarna som formulerats utifrån syftet är följande:

- Vem har tillsynsansvaret för barns rätt till utevistelse i förskola och på vilken yta de vistas?
- Vad är en olägenhet enligt miljöbalken och hur kan begreppet tillämpas för att främja barns rätt till utevistelse i förskolan?

1.5 Avgränsningar

Studien har avgränsats till att undersöka lagstiftning och allmänna råd gällande storleken på utemiljöns friyta som barnen har till förfogande. I frågan gällande barnens rätt att vistas utomhus och på vilken yta de vistas misstänkts det finnas ett glapp i tillsynen som också undersöks i studien.

Enkätundersökningen har avgränsats till att undersöka utemiljöer på förskolor i Malmö kommun. Malmö valdes eftersom staden är stor och kan ha svårare att erbjuda stora utemiljöer i direkt anslutning till förskolorna. Malmö valdes även på grund av de tre vägledande domarna från mark- och miljööverdomstolen som är aktuella i frågan om friytans storlek.

Metod

För att få svar på omfattningen av problemet krävdes en kvantitativ undersökningsmetod i form av en enkätundersökning där det ställdes generella frågor om förskoleverksamhetens utemiljö och barnens utevistelse (se appendix 1). En kvalitativ undersökningsmetod i form av semistrukturerade intervjuer syftade till att ge svar på frågeställningarna med hjälp av djupgående frågor kring ämnet (se appendix 2).

2.1 Enkätundersökning

2.1.1 Förberedelse

Kvantitativ metod användes för att undersöka hur många barn som påverkas av bristande tillgång på utemiljö i Malmös kommun. Metoden användes även för att undersöka om det finns alternativa lösningar till det eventuella problemet med bristande utemiljö. Google formulär valdes som verktyg för att skapa enkäten då det ansågs vara det smidigaste verktyget för att sammanställa och för att importera data till Microsoft Excel. Frågorna formulerades utifrån de tre vägledande domar i mark- och miljööverdomstolen som avgjordes år 2017 (Svea hovrätt 2018a; Svea hovrätt 2018b; Svea hovrätt 2018c). Enkäten bestod av 10 frågor varav 6 frågor bestod av förvalda svarsalternativ och 4 frågor bestod av ett kort svar i fritext. Sista frågan var en kombination av båda där respondenten hade möjlighet att motivera sitt svar om så önskades (se appendix 1). Testenkäter skickades ut till handledare för att säkerställa funktion och kvalitet.

2.1.2 Genomförande

Enkätundersökningen skickades till samtliga förskolerektorer i Malmös kommun. Rektorererna ansvarar sammanlagt för 197 kommunala förskolor och 62 privata förskolor. Enkäten skickades ut 2023-04-11 och skulle besvaras senast 2023-04-28. Påminnelser skickades ut 2023-04-18 och 2023-04-25. Resultaten importerades till Excel där de sammanställdes och presenterades i diagram och tabeller.

2.2 Intervjuer

2.2.1 Förberedelse

Kvalitativ metod användes för djupa intervjuer där syftet var att få svar på frågeställningarna. Respondenterna valdes ut utifrån deras yrkesroll och relevans i frågor som rör ämnet men även de eftersökningar som dittills gjorts i studien. Samtliga kontaktades via telefon och fick en kort presentation av ämnet följt av frågan om de ville bidra med sin expertis i form av en intervju. Den valda intervjumetoden var semistrukturerade intervjuer vilket innebar att alla respondenter fick samma huvudfrågor men följdfrågorna skiljde sig åt beroende på svar. Anledningen till det var att utnyttja den specifika respondentens sakkunnighet. Frågorna utformades utifrån frågeställningarna genom att bryta ner och identifiera problemen i varje frågeställning. Intervjuerna beräknades ta 45–60 minuter och en testintervju utfördes för att testa frågorna och för att få en rimlig tidsuppfattning. Huvudfrågorna skickades ut i förväg för att respondenterna skulle kunna förbereda så tydliga svar som möjligt. En dag innan intervjuerna skickades ett mejl ut med länk till Zoom-mötet samt godkännande att spela in intervjun och spara inspelningen i en ljudfil. Innan intervjuernas start bekräftades godkännandet om ljudinspelningen. Inspelningarnas syfte var att transkribera för att sedan kunna jämföra svaren, men också som en trygghet för båda parter för att undvika missförstånd.

2.2.2 Genomförande

Samtliga intervjuer ägde rum digitalt via Zoom. Begränsat med anteckningar gjordes under intervjuerna för att kunna föra ett så närvarande och tydligt samtal som möjligt. Det som antecknades var om respondenten gav uttryck för osäkerhet i någon av frågorna. Tanken med underlaget var att respondenterna kunde kontaktas i efterhand om något behövde klargöras. Ljudinspelningarna transkriberades med hjälp av verktyget *"Dikttera röst"* i Microsoft Word. Inför analysen av resultatet delades intervjufrågorna in i 2 huvudkategorier – Lagstiftning och Välbefinnande. Det var för att få en tydlighet i svaren och för att enklare kunna jämföra dem. Intervjuerna analyserades och sammanställdes för att kunna jämföra svaren mellan de olika respondenterna.

2.3 Etisk reflektion

Enkäten besvarades anonymt och ingen fråga var obligatorisk. Enkätundersökningen skickades ut till samtliga förskolerektorer i Malmö kommun. Det samlades inte in någon personlig data som kunde kopplas till respondenten eller svaren. Enkätundersökningen skickades ut till både kommunala och fristående förskolor för att utesluta eventuella socioekonomiska skillnader.

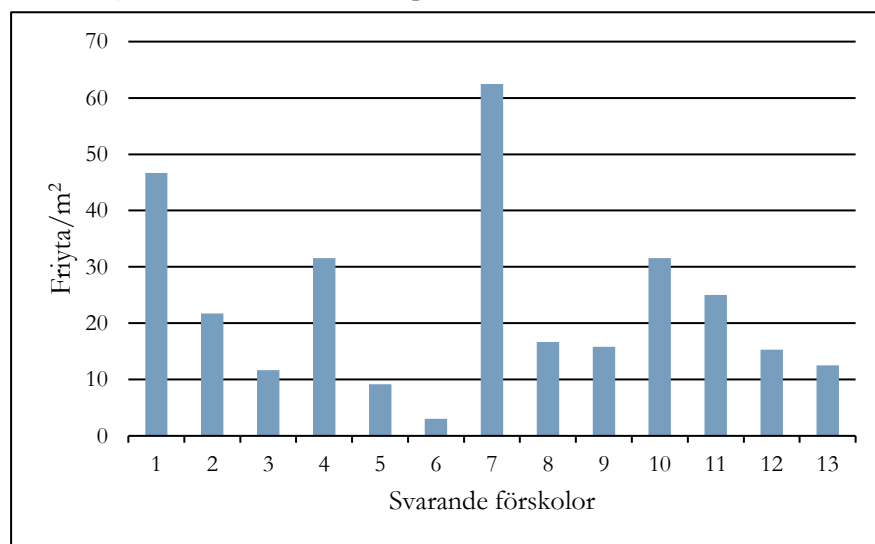
Den kvalitativa delen bestod av tre intervjuer med personer från olika bakgrund och erfarenhet inom studiens relevans. Samtliga fick bekräftelse via mejl att de tackat ja till att delta i studien genom en intervju. Ingen personlig data förutom yrkestitel och erfarenhet inom området samlades in. Inför intervjun gav respondenterna sitt godkännande för ljudinspelning av intervjun. Efter transkription raderades ljudinspelningarna. Respondenterna fick sin del av resultatet skriftligt via mejl innan inlämning av utkast för att säkerställa att inga missförstånd uppstått.

Resultat

3.1 Enkätundersökning

Enkätundersökningen (se appendix 1) skickades ut till totalt 101 rektorer i Malmö kommun. Tillsammans ansvarar de för 259 förskolor varav 197 är kommunala och 62 är privatägda. 13 rektorer valde att svara på undersökningen vilket ger en svarsfrekvens på 13% sett till antal förskolor och 5% sett till antal rektorer. Hur respondenterna svarade på varje alternativ i frågorna presenteras som antal (N) i figurerna och figurtexterna.

Samtliga 13 respondenter besvarade första frågan med att de har en egen direkt angränsande utemiljö som är till för barnens utevistelse. Fråga 2 som besvarade storleken på utemiljön och fråga 3 besvarade antal barn som är inskrivna på förskolan har slagits ihop i figur 3. Utemiljöns storlek har dividerats med antal barn för att få fram yta per barn i m² för utemiljön på respektive förskola (se appendix 3). Som visas i figur 3 är det endast två förskolor av de som valde att delta i undersökning som har en utemiljö som är större än 40 m² per barn.

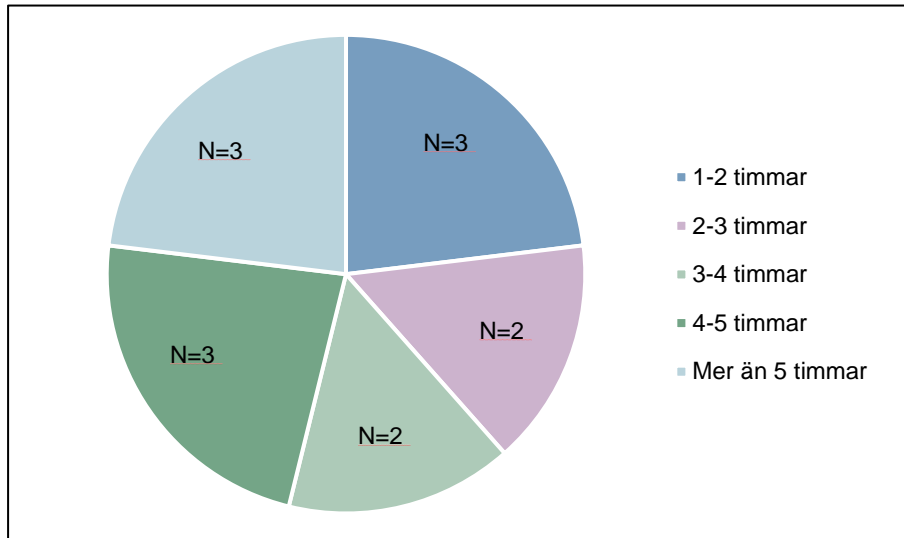
Figur 3 Storleken på utemiljöns fria avsedd för lek per barn
Kvoten av antal inskrivna barn på förskolan och utemiljöns storlek i kvadratmeter.

Den fjärde frågan visar att 7 av de 13 respondenterna svarade att det maximala antal barn som uppfyller verksamhetens kapacitet, enligt den anmälan som gjorts till miljöförvaltningen vid verksamhetens start, idag är uppnådd. De 6 resterande respondenterna svarade att de hade mellan 1 och 10 platser kvar innan deras kapacitet är uppnådd.

Tabell 1 Antal platser som förskolan har kvar att bistå med innan de uppnått maximal kapacitet för antalet platser. Antal inskrivna barn är subtraherat med den totala kapaciteten för att få fram antal platser som förskolan har kvar att erbjuda.

Förskola	Antal inskrivna barn	Total intagningskapacitet	Antal platser kvar
1	30	30	0
2	23	23	0
3	30	30	0
4	111	120	9
5	29	35	6
6	20	20	0
7	48	48	0
8	120	120	0
9	38	42	4
10	19	20	1
11	20	30	10
12	111	120	9
13	20	20	0

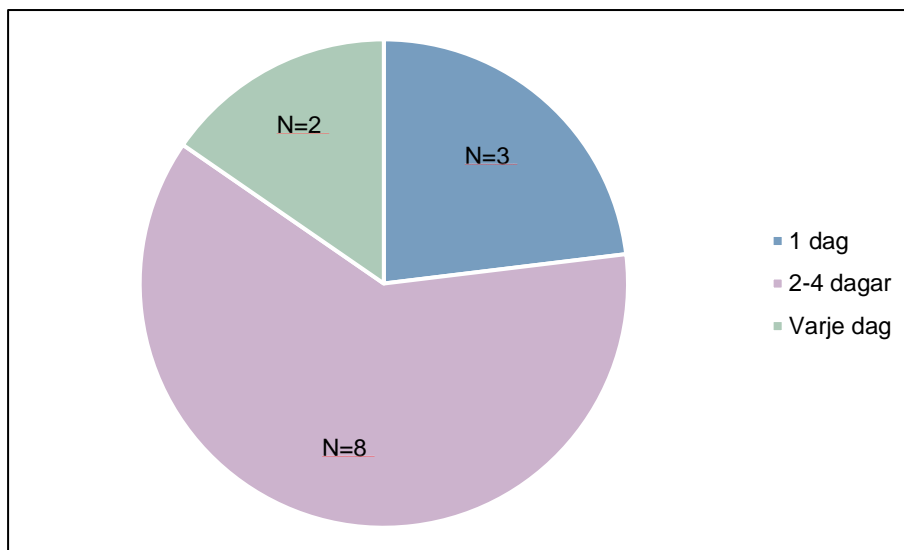
Femte frågan i undersökningen besvarar antalet timmar per dag som ska vara planerad tid för utevistelse. Resultatet visas i figur 4.

Figur 4 Planerad tid för utevistelse

Antal timmar per dag som är planerad tid för utevistelse. N=13 är antal svarande på frågan

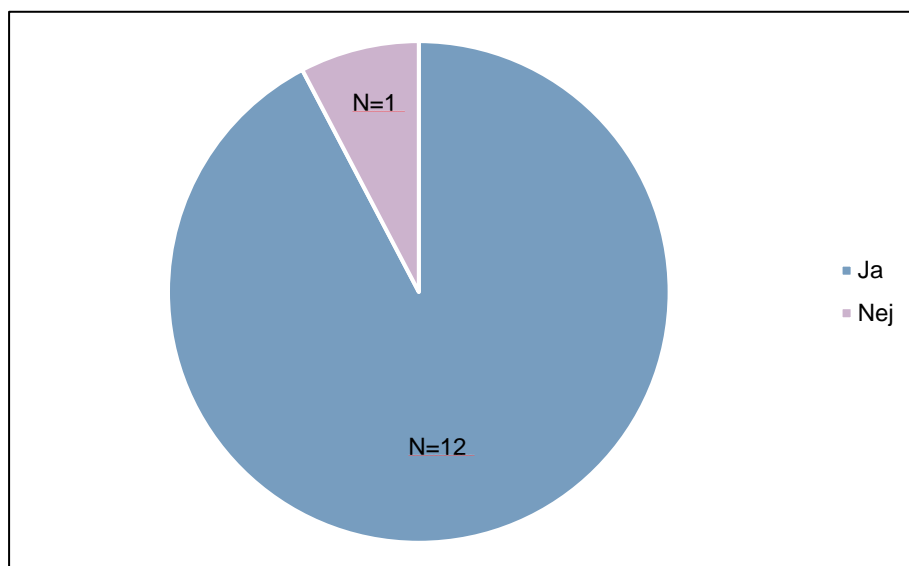
Undersökningen visar att samtliga respondenter svarat att de bedriver undervisning eller vistas på annan plats med barnen för fri lek än på den egna förskolegården.

Figur 5 Omfattningen av utevistelsen på annan plats än egna förskolegården.

N=13 är antal svarande på frågan

Fråga 6 och 7 i enkätundersökningen (se appendix 1) visar att samtliga förskolor går till annan plats än den egna förskolegården minst 1 gång i veckan. Som visas av figur 1 är det endast 2 av 13 förskolor som har en utemiljö som är större än Boverkets rekommendationer på 40 m² per barn. På fråga 8 svarade 12 respondenter att den utemiljö som finns att tillgå i direkt anslutning till förskolan är tillräckligt stor för att möta barnens behov.

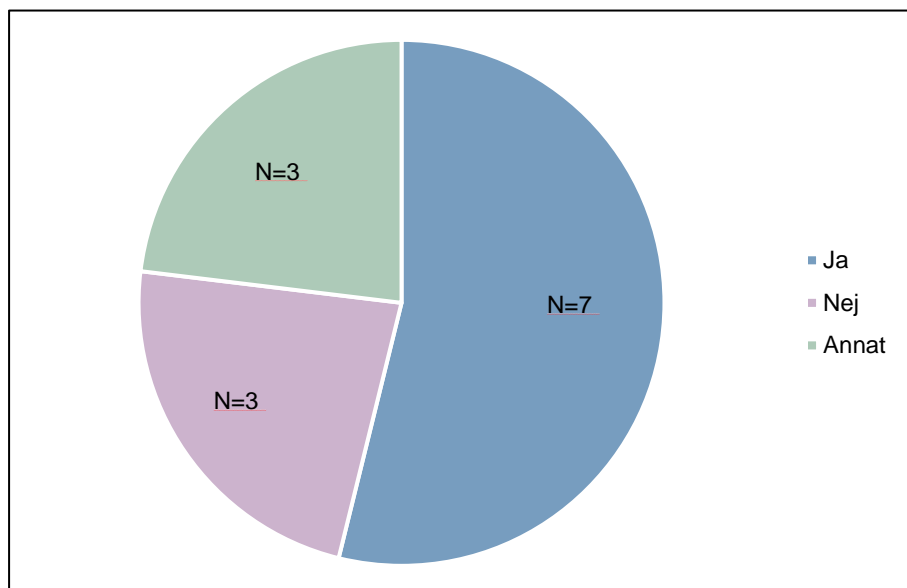

Figur 6 Är utemiljön tillräckligt stor för att möta barnens behov

Respondenternas svar för om den utemiljö som finns i direkt anslutning till förskolan är tillräckligt stor för att möta barnens behov av utevistelse. N=13 är antal svarande på frågan.

Fråga 9 visade sjukfrånvaron i procent år 2022. Frågan presenteras inte då det endast var 2 respondenter som svarade. Syftet med frågan var att undersöka om det fanns ett möjligt samband mellan sjukfrånvaro och barnens utevistelse och storlek på utemiljön.

Sista frågan i undersökningen erbjöd respondenterna att lämna en kommentar. Frågan löd om tydligare riktlinjer och för nyöppnade förskolor angående utemiljöns storlek och utformning kommer kunna främja utemiljön och utevistelse för barnen i förskolan i framtiden? 4 respondenter valde att lämna en kommentar.

Figur 7 Kommer tydligare riktlinjer och föreskrifter för nyöppnade förskolor angående utemiljöns storlek och utformning komma främja utemiljön och utevistelse för barnen i förskolan i framtiden?

Svaret på den sista frågan i enkätundersökningen där respondenten fick möjlighet att utveckla sitt svar. N=13 är antal svarande på frågan.

”Beror på vilka riktlinjer det blir och hur de är utformade och formulerade”

”Svårt med innerstadsförskolor att ha tvingande utomhusytor”

”Det beror på om man har nära till andra grönområden och lekplatser”

En kommentar som skiljde sig från de andra handlade mer om vilket förhållningssätt verksamheterna själva har gällande utevistelse. Det finns ett tydligt samband mellan kommentaren och vad som framkom i den kvalitativa delen av studien som presenteras i nästa avsnitt:

”Nej det beror på pedagogernas syn på utevistelse. Prioriterar de utevistelsen så kvittar riktlinjer och vise versa. Vi tycker det verkar jobbigt att vara inne en hel dag medan andra tycker det verkar jobbigt att ta på och av regnkläder två gånger om dagen. Vi ser bara fördelar med utevistelsen och tycker att allt man kan göra inne kan man göra ute och flyttar ofta ut aktiviteter. Vi har en innergård mitt i centrala Malmö så inte världens bästa förutsättningar...”

3.2 Intervjuer

I den kvalitativa delen av studien ingick 3 intervjuer med en rådmann från en av mark- och miljödomstolarna, en utredare från Folkhälsomyndigheten och en landskapsarkitekt från Boverket. De har arbetat med utemiljö och utevistelse för barn på förskola i olika omfattning, men alla har på något sätt tagit beslut eller gjort bedömningar som är relevanta för området. Analysen av resultaten delas in i 2 kategorier som beskriver ”lagstiftning” och ”välbefinnande”.

3.2.1 Lagstiftning

Rådmannen

Genom hela intervjun är rådmannen tydligt med att uttala sig med viss försiktighet om sådant som inte är prövat i sak. Rådmannen inleder intervjun med att prata om att de rekommendationer som är framtagna av Boverket inte är orimliga. Rådmannen får frågan om vad man kan göra för att komma åt glappet i tillsynen och om det är möjligt att göra inom miljöbalkens tillämpningsområde. Rådmannen berättar att det möjligtvis skulle behövas ett förtydligande av flera olika lagar för att hantera problemet. Miljöbalken riktar sig mer till konstaterade miljöstörningar som buller och luftföroreningar. Hen menar att det är möjligt att skollagen kan förtydligas för att ställa högre krav på verksamhetens utemiljö eftersom undervisning bedrivs även utomhus. Om så är fallet så kanske det är Skolinspektionen som ska ha tillsynsansvar, eventuellt att lagarna överlappar.

Vidare berättar rådmannen att i de fall hen stött där miljöförvaltningar försökt komma åt problemet med hjälp av föreläggande har man inte kunnat se att dessa föreläggande är utformade på ett sådant sätt att de faller under miljöbalkens tillämpningsområde. Rådmannen fick då frågan om utgången kunde blivit annorlunda om dessa föreläggande var formulerade på annat sätt? Hen menar att det inte går att svara på utan prövning, men att det kan finnas en möjlighet. Rådmannen berättar att förutom de 3 vägledande domarna från mark- och miljööverdomstolen som säger att enbart utemiljöns storlek inte kan ligga till grund för om barnen utsätts för olägenhet eller ej så har hen inte sett andra domar än så länge som skulle kunna styrka storlekens betydelse. Hen menar att vid bedömningar tar man först och främst hänsyn och tolkar det som uttryckligen står i miljöbalken, men att man även tar hänsyn till förarbete, föreskrifter och allmänna råd. Vid frågan om välbefinnandet glöms bort i bedömningar eftersom det står med i förarbete, men inte uttryckligen i miljöbalken svarar rådmannen att det skulle kunna finnas en risk för det utan att konstatera att så är fallet.

Utredaren

Intervjun med utredaren ledde direkt in på vilken framtidsvision politiker, men också invånarna, har. Det finns allmänna råd och rekommendationer som man kan tillämpa på området men inga skarpa krav på utemiljön, menar utredaren. Det borde finnas sätt att främja utemiljöerna för våra barn generellt i samhället med en drivkraft från politiker och invånare. Utredaren menar att grönområden och stora ytor till skolor och förskolor borde vara prioriterade vid planläggning av nya bostadsområden. En annan aspekt är att det borde vara ett större försäljningsvärde i bostadsområde att värna om natur och plats för barnen vid nybyggnation, fortsätter utredaren.

”det är ju inte lätt att i samhällsplanering väga in olika intressen och hitta bästa möjliga lösning för långsiktigt hållbart samhällsbyggande, men ibland är där kanske intressen som får trumfa lite väl starkt där man ser en kortsiktig vinning.”

Landskapsarkitekten

Intervjun inleds med att landskapsarkitekten berättar att hen arbetat med just frågor om barns utemiljö och utevistelse sedan år 2009. Landskapsarkitekten återkommer till förskoleverksamhetens egna mål och visioner under hela intervjun. Hen menar att det finns mycket lagstiftning som redan idag går att tillämpa för att främja barns utemiljöer och utevistelse trots att förutsättningarna ser olika ut i landet. Stadsbyggnadsförvaltningarna som beviljar bygglov och ritar detaljplaner har ett stort driv i frågan, menar landskapsarkitekten. Om förskoleverksamheterna själva hade efterfrågat bättre förutsättningar för utemiljön och använt sig av de bestämmelser som finns idag, så hade troligtvis inte problemen funnits i samma utsträckning eftersom verksamheterna då driver frågan själva.

”Det går ju att göra mycket utan att ändra lagstiftningen. Lagstiftning är bara ett av flera styrmedel och det finns redan en viss vision i plan- och bygglagen att det ska vara en tillräckligt stor utemiljö som är lämplig för lek och utevistelse. Det lagstödet finns där, det är bara att använda det.”

Landskapsarkitekten påtalar att när Boverket tog fram Boverkets allmänna råd BFS 2015:1 om friyta för lek och utevistelse vid fritidshem, förskolor, skolor eller liknande verksamhet. Ingick en referensgrupp hos folkhälsomyndigheten och en hos naturvårdsverket. Dessa myndigheter ansvarar tillsammans för tillsyn och vägledning enligt miljöbalken. Folkhälsomyndigheten har tagit fram allmänna råd för innemiljö. Naturvårdsverket har tagit fram en tillsynsvägledning för buller på skolgård. Naturvårdsverket är möjligtvis den myndighet som borde ta fram ytterligare allmänna

råd och vägledning för tillsyn gällande utemiljö på förskolor, menar landskapsarkitekten.

3.2.2 Välbefinnande

Rådmannen

Rådmannen berättar att politiker troligtvis gör de prioriteringar som är nödvändiga utifrån de resurser man har. Det kan finnas en större angelägenhet att lösa behovet av bostäder, vilket skulle kunna leda till att förtätning av städer prioriteras framför vikten av grönområde, fortsätter hen. Rådmannen fortsätter med att det möjligen skulle kunna få konsekvenser ur ett folkhälsoperspektiv att barn och unga rör sig allt mindre. Rådmannen lyfter frågan om vad som egentligen är en olägenhet och om man precisera det för att få en tydligare definition:

”Jag tänker mig också som vi sa innan att man går i miljöfrågans väg, vad är en olägenhet? Det begreppet skulle man kunna fundera över. Kan man göra det tydligare så kan man kanske få ett skarpare verktyg.”

Utredaren

Utredaren får frågan om vad vi kommer få se för konsekvenser i framtiden av att barn rör sig mindre och spenderar mindre tid utomhus:

”Alla ska kunna tillgodose en god vardagsmiljö som man kan vistas i och stimulerande aktiviteter i olika former som utvecklar en bättre hälsa. Så att du inte utsätts för buller som ökar stress och hjärtsjukdomar eller med allt vad det innebär att växa upp med dålig luft, som ökad astma, allergier och diabetes. Allt sådant det är kostsamt för samhället och ett väldigt hårt slag mot individen.”

Utredaren menar också att det finns ett större perspektiv än den enskilda individen. Hen menar att det finns forskning som säger att om man inte har en god relation till naturen så bryr man sig heller inte om att skydda den. Det finns inget skyddsvärde i något som vi inte är intresserade av. Naturen måste vara ett primärval för att främja en god hälsa, fortsätter utredaren.

”Vad är det för samhälle man vill bygga, vilka värden? När man kollar på vem det är som får plats när man planerar, varför det är då så självklart att det ska finnas 2 parkeringsplatser för boende? Varför inte lika självklart att det ska finnas x antal kvadratmeter för barnen och vistas på? Varför är vissa saker mer värda? För vem bygger vi? Vilka kostnader vill vi undvika på sikt, både samhällsekonomiskt men också lidande hos individen och välbefinnandet.”

Landskapsarkitekten

Landskapsarkitekten berättar att storleken på utemiljön är en del men verksamheterna kan komma långt även vad gäller utformning. Även med en liten utemiljö kan man skapa bra förutsättningar för att främja barns välbefinnande. Utformningen är viktig för att förebygga slitage. Landskapsarkitekten ger exempel på förebyggande åtgärder som varierad topografi, vegetation och materialresurser. Hen påtalar även att det kan vara stor skillnad på vad olika personer anser vara en god utemiljö men framför allt är det stor skillnad på definitionen av en god utemiljö mellan barn och vuxna. Hen berättar om ett stadsbidrag som administrerades ut från Boverket för ett antal år sedan där verksamheter som sökte hade möjlighet att förbättra tryggheten och främja fysisk aktivitet på förskolans utemiljö. Bidrag resulterade i att många förskolor tog bort gräs och vegetation och anlade konstgjorda underlag och klätterställningar.

”Målet är att skapa så goda och hållbara livsmiljöer som möjligt för dagens och kommande generationer och då kan vi inte prata om vad som är minst bra, då måste vi prata om vad som är bäst.”

Direkta säkerhetsfrågor och direkt miljöpåverkan som buller överskuggar frågor som rör välbefinnandet, fortsätter landskapsarkitekten. Olägenheter som syns direkt ser vi allvarligt på medan olägenheter som kommer synas i framtiden är ett senare problem som inte prioriteras idag.

Fråga	Respondent	Sammanfattat svar
Vem är barnens talesperson?	Rådman	Tillsynsmyndigheter t.ex. miljö- och hälsoskydd eller Skolinspektionen.
	Utredare	Tillsynsmyndigheter t.ex. miljö- och hälsoskydd men också Barnombudsmannen.
	Landskapsarkitekt	Alla vuxna. Föräldrar, verksamhetens personal, politiker, tillsynsmyndigheter och samhällsplanerare.
Har barn rätt till en god utemiljö och utevistelse?	Samtliga	Teoretiskt enligt lag, ja. Det kan se annorlunda ut i praktiken.
Vad krävs för att främja och stärka barns rätt till utevistelse i förskolan och hur kan man tillämpa miljöbalken för ändamålet?	Rådman	<ul style="list-style-type: none"> • Se över den lagstiftning som finns på området för att komma åt de olika problem och luckor som finns. • Se över förarbete och tydligare indikationer från folkhälsomyndigheten om välbefinnande.
	Utredare	<ul style="list-style-type: none"> • Ändra visionen för hur vi bygger samhället. • Tydligare lagstiftning.
	Landskapsarkitekt	<ul style="list-style-type: none"> • Använd den lagstiftning som redan finns att tillgå. • Få verksamheterna att själva förstå vikten och driva sina egna ärende. • Prioritera det som är viktigt för barnen.

Diskussion

Studien konstaterar att det finns en problematik med bristande tillgång på god utemiljö för barn i förskola. Studien visar också att det inte finns någon som enbart talar för barnens intresse eftersom tillsynsmyndigheter inte har rätt att tillämpa lagstiftning för att ställa krav som påverkar verksamheternas storlek på utemiljön eller i vilken omfattning barn spenderar tid utomhus.

Problemet grundar sig i definitionen av en olägenhet. Enligt praxis är det inte bevisat att enbart utemiljöns bristande storlek är en olägenhet för barnen. Det finns flera studier som påpekar hur viktig en rymligt och varierad utemiljö är, i synnerhet i unga år. I studier där man låtit barnen själva berätta och uttrycka sina känslor är det uppenbart små ytor med konstgjort underlag och bristande vegetation påverkar barnens välbefinnande negativt. Enligt hänsynsreglerna, kapitel 2 § 3 i *Miljöbalken* (SFS 1998:808), ska lagstiftningen tillämpas för att förhindra och förebygga olägenheter för människors hälsa. Det beskrivs även i prop. 1997/98:45 del 2 att hänsyn ska tas till välbefinnande vid bedömningar av olägenheter. Eftersom konsekvenserna av en begränsad rörelsefrihet inte anses vara en olägenhet är det inte möjligt att utöva tillsyn med stöd av miljöbalken. Folkhälsomyndigheten verkar ha gett upp frågan efter den praxis som framkommit gällande utemiljöns storlek trots att det finns gott om forskning som pekar på det motsatta.

4.1 Lagstiftning

Att ändra och förtydliga lagar, förordningar och föreskrifter tar lång tid. Många kommuner har försökt ställa egna krav på storleken av utemiljön eller ett maximalt antal barn som får inhysas i förskolans lokaler. Rättsfallen visar däremot att det inte går att tillämpa miljöbalken för att sätta begränsningar och försiktighetsmått för ändamålet.

Utemiljöns utformning borde till viss del falla under miljöbalkens tillämpningsområde i form av vegetation och materialresurser, eftersom utformning i form av exempelvis solskydd enligt kapitel 26 § 3 i *Miljöbalken* (SFS 1998:808) på förskolegårdar faller inom ramen för hälsoskyddstillsyn. Det krävs förtydligande av vad som menas med ”lokaler” enligt kapitel 9 § 9 i *Miljöbalken* (SFS 1998:808). Enligt praxis ska utemiljöer där

undervisning bedrivs även räknas till begreppet lokaler, vilken kan uttryckas tydligare i miljöbalken. I samband med det behövs ett förtydligande av kapitel 3 §§ 2 och 4a i *miljötillsynsförordningen* (SFS 2011:13) för att förtydliga att det är folkhälsomyndigheten som har det tillsynsvägledande ansvaret för både inne- och utemiljön.

Det är rimligt att den kommunala miljöförvaltningen ur en hälsoskyddsaspekt har tillsynsansvar vad gäller storleken på utemiljön. Det som krävs är ett förtydligande av kapitel 9 § 3 i *Miljöbalken* (SFS 1998:808) om att för små ytor inomhus och utomhus på förskolor kan orsaka olägenhet för barnens hälsa. Det borde vara en självklarhet att stress och osäkerhet kan uppstå till följd av höga ljudnivåer och begränsad rörelsefrihet på grund av små inne- och utemiljöer och att det kan kopplas till en olägenhet för barnen. Studien som utförts av Williams et al., 2019 visar vikten av att barnen kan knyta an till verksamhetens personal och känna trygghet i miljön vilket borde vara svårare där ytan är kraftigt begränsad i förhållande till barngruppens storlek och sammansättning. Det finns idag inga rättsfall, som undersökts i studien, som definierar vad en liten yta är. En risk med att tillsynsmyndigheter inte har möjlighet att ställa krav på förskoleverksamheter förrän det tillkommit rättspraxis är att många barn redan utsatts för en potentiell olägenhet som har en negativ inverkan på deras hälsa under en längre tid samt att konsekvenserna inte uppdagas förrän i högre ålder. En annan risk är att det i framtiden kommer domar som anger mått på vad som anses vara en för liten yta och att måttet sedan blir standard. Måttet blir en minimigräns som utformar framtida verksamheters utemiljö med hänvisning till det.

Det finns mycket att ta hänsyn till vad gäller utemiljö på förskolor. Förskolor måste vara lokaliserade på ett sådant sätt att verksamheten uppfyller de krav som finns enligt kapitel 8 §§ 9–10 i *PBL* (SFS 2010:900) och kapitel 8 i *skollagen* (SFS 2010:800). Verksamheten ska inte störa omgivningen och barn och personal som vistas i verksamheten ska inte störas eller påverkas negativt av den omkringliggande miljön. Det här medför en svårighet i redan tätbebyggda städer att hitta en lämplig lokal att bedriva verksamheten i. Alla barn har rätt till plats på förskola vars omfattning står i relation till föräldrarnas sysselsättningsgrad enligt kapitel 8 §§ 4–7 i *skollagen* (SFS 2010:800). Förskolor ska finnas på ett lämpligt avstånd i alla bostadsområden enligt kapitel 8 § 15 i *skollagen* (SFS 2010:800) vilket kan medföra att politiker och aktuella nämnder som beslutar om verksamhetens lokalisering får anpassa sig till de förutsättningar som finns i kommunen. Som nämns i intervjun med landskapsarkitekten är det viktigt att kommunen själv arbetar aktivt och sätter upp egna krav utifrån den lagstiftning som finns i förhållande till de förutsättningar man har.

4.2 Förskoleverksamhetens ansvar

Det finns ett samband mellan en av kommentarerna i enkätundersökningen och vad som framkom i intervjun med landskapsarkitekten. Sambandet handlar om verksamheternas egen syn på utevistelse. Kommentaren som angavs var att personalen ansåg att det var jobbigt att ta på och av regnkläder på barnen två gånger om dagen. Landskapsarkitekten påtalade också vikten av verksamhetens eget driv och efterfrågan av utevistelse och en bra utemiljö. Många verksamheter går till annan plats med barnen för att kompensera för en liten utemiljö. Det är en lösning som kan tyckas vara godtagbar för befintliga förskolor. Däremot borde utemiljön som tillhör den egna förskolan vara tillräcklig för att möta barnens behov i både storlek och utformning. En genomtänkt planering och utformning av utemiljön borde skapa möjlighet att ge barnen förutsättning för en god upplevelse av utemiljön även om storleken är något bristfällig. Förutsättningar att skapa en god utemiljö borde prioriteras när man planerar och söker lokalisering för nya förskolor.

Studien av Storli & Sandseter 2019 visar att barn leker på olika sätt inomhus och utomhus. Studien av Moore et al, 2019 visar att en utemiljö med öppna ytor, mycket vegetation och mjukt naturligt underlag samt olika rum som ger barn möjlighet att dra sig undan och leka själva bidrar till trygghet och ett bättre välbefinnande. Däremot är känslor som rädsla och osäkerhet dominerade på trängre och mindre gröna utemiljöer. Det är därför viktigt att med hjälp av ekonomiska och informativa styrmedel och incitament få verksamheterna att själva efterfråga bättre förutsättningar för en god utemiljö. Landskapsarkitektens berättelse om stadsbidraget som delades ut är ett exempel på hur barn och vuxna kan se olika på vad som är en god utemiljö. Att ta hänsyn till barnens egen upplevelse och berättelser är därför något som borde tas i större beaktande.

Samtliga respondenter som deltog i intervjuerna i studien talade om visionen av det framtida samhället. För att få bukt med problemet från grunden kan det krävas ett paradigmskifte där fokus inte är riktat mot kortsiktigt ekonomiska lösningar utan på långsiktigt ekonomiskt hållbara lösningar. Som utredaren menade kan det vara kostsamt med investeringar som främjar hälsan på sikt. Med hjälp av långsiktiga investering finns det däremot möjlighet att förbättra hälsan ur ett folkhälsoperspektiv vilket är ekonomiskt försvarbart över tid. Med kortsiktiga lösningar kommer hälsoproblemen längre fram vilket skulle kunna bli kostsamt för samhället.

4.3 Välbefinnande

För att tillsynsmyndigheter ska ha möjlighet att tillämpa miljöbalken för ändamålet krävs att en olägenhet kan bevisas vid hygienisk eller medicinsk bedömning. Det krävs bevis som talar för att negativa konsekvenser kopplade till att en liten och monotont utformad utemiljö utgör en olägenhet för barnen. Det måste därför finnas en definition för vad som är en olägenhet kopplat till välbefinnandet. Exempel på sådana olägenheter är listade i prop. 1997/98:45 del 2 vilket kan förtydligas. Begreppet välbefinnande borde förtydligas och tas hänsyn till i alla bedömningar som rör olägenheter för människors hälsa. Det kan vara svårt då det finns en risk att den negativa påverkan på individen inte uppdagas förrän långt senare. Däremot ska miljöbalken tillämpas i förebyggande syfte för att förbygga eventuella olägenheter för människors hälsa. En möjlig lösning är att folkhälsomyndigheten som är tillsynsvägladande myndighet närmre definierar att den bristande utemiljön kan leda till olägenhet för barnen då välbefinnandet påverkas negativt.

Enligt prop. 1997/98:45 del 2 ska man vid en bedömning av en olägenhet ta hänsyn till personer som kan vara känsligare än normalt. Barn är ett exempel på en sådan folkgrupp. Generellt verkar vi ha svårt att agera utifrån sådant som kan påverka människor och miljö negativt på sikt. Psykisk ohälsa är något som uppmärksammas den senaste tiden och vi borde framför allt arbeta för att förebygga psykisk ohälsa och negativ påverkan på välbefinnandet i tidig ålder.

Den förskola i enkätundersökningen med minst yta på sin förskolegård hade 3 m² per barn. För att jämföra med rättsfall från Svea hovrätt (2005) där mark- och miljödomstolen ansåg att det var en olägenhet för de intagnas hälsa att dubbelbelägga häktesceller med en rumsyta på 7 m². Domen handlade det om en brist i ventilationsflödet då två intagna vistades i samma rum. Det finns flera rättsfall om förskolors inne- och utemiljöer som inte är presenterade i studien där rumsytan per barn är mindre än 3 m². Utemiljön är jämförbar med innemiljön på häktet eftersom utemiljö fallet under begreppet ”lokaler” i miljöbalken. Utemiljön ska kunna användas som lokal i utbildningssyfte.

4.4 Enkätundersökningen

Enkätundersökningen visade att alla utom en respondent tyckte att de har en utemiljö som är tillräckligt stor för att möta barnens behov trots att endast två förskolor har en utemiljö som är större än Boverkets rekommendationer. Eftersom Boverket

rekommendationer inte nämndes i enkätundersökningen är det möjligt att de svarade inte tog hänsyn till det när de svarade. Sex förskolor hade platser kvar att erbjuda innan de uppnått sin fulla intagningskapacitet vilket betyder den totala rumsarealen per barn kan komma att minska ytterligare.

Enkätundersökningen besvarades av förskolornas rektorer som har en övergripande syn på verksamheterna och inte direkt kontakt med barnen på samma sätt som förskolans personal. Om personalen som arbetar i förskoleverksamheterna fått svara på enkäten istället finns det en möjlighet att det framkommit andra svar.

Fråga fem i undersökningen som visa hur många timmar som är planerad tid för utevistelse borde ha innehållit ”ingen tid” som ett svarsalternativ då det kan finnas förskolor som inte vistas utomhus varje dag. Detsamma gäller fråga sex som visade hur många dagar i veckan som barnen vistas på annan plats än på den egna förskolegården. Det borde funnits ett alternativ där respondenterna kunde välja ”ingen dag” eller liknade.

4.5 Framtida studier

För vidare studier hade det varit intressant att närmre undersöka verksamheternas egen syn på problemet. En enkätundersökning skulle då kunna rikta sig till personalen i förskoleverksamheterna snarare än till rektorerna. Det hade även varit intressant att undersöka hur lärarutbildningen och läroplanen påverkar verksamhetens syn på utemiljön och utevistelse.

Det hade även varit intressant att undersöka om annan lagstiftning, exempelvis skollagen eller PBL, kan tillämpas för att förebygga problemen med tillgång till utemiljö i förskola. Framför allt behöver vidare studier undersöka hur omfattande problemet med begränsad yta för barn att röra sig på samt bristande utevistelse är. Studier som undersöker hur barns välbefinnande påverkas på sikt och vilka konsekvenser det kan få för hälsan i högre ålder kommer vara av stor vikt.

Slutsats

Som svar på frågeställningen om vem som har tillsynsansvar för barns rätt till utevistelse i förskola konstaterar studien att det finns ett glapp i tillsynsansvaret. Det finns ingen tillsynsmyndighet som enligt befintlig lagstiftning kan bedriva tillsyn på utemiljöernas storlek och utformning i den bemärkelse som gynnar barnens rörelsefrihet. Inte heller på att barnen faktiskt spenderar tid utomhus. En möjlig lösning är att se över den lagstiftning som främst är kopplad till utemiljö på förskolor, vilket är miljöbalken, plan- och bygglagen, skollagen och arbetsmiljölagen.

Studien visar att olägenheter är störningar som har en direkt påverkan på människors hälsa, vilket besvarar studien andra frågeställning. Trots att förarbete till miljöbalken tydligt beskriver att olägenheter kopplat till välbefinnandet kan visa sig genom påverkan senare i livet.

Tack

Jag vill börja med att tacka miljö- och stadsbyggnadsförvaltningen i Hässleholms kommun och mina biträdande handledare Ingrid Persson och Anette Moberg för stort stöd och handledning i hela arbetsprocessen. Stort tack till min huvudhandledare Maria Hansson CEC, Lu för stöd och handledning. Tack till Andrea Hjärne, Jur. kand., adjungerad adjunkt, för stöd och rådgivning. Jag vill även framföra ett stort tack till respondenter som möjliggjorde undersökningarna med sitt deltagande. Ett sista tack vill jag rikta till min familj och vänner som stöttat mig under arbetets gång.

Referenser

- BFS 2015:1 Boverkets allmänna råd om friyta för lek och utevistelse vid fritidshem, förskolor, skolor eller liknande verksamhet. <https://rinfo.boverket.se/BFS2015-1/pdf/BFS2015-1.pdf>
- Boverket & Movium. (2015, maj). *Gör plats för barn och unga! En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö*. Boverket. <https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2015/gor-plats-for-barn-och-unga-bokversion.pdf>
- Boverket. (2020, 9 oktober). *Lagar och andra regler som påverkar barns och ungas fysiska skol- och förskolemiljöer*. Hämtad den 1 april 2023. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/arkitektur-och-gestaltad-livsmiljo/arbetssatt/skolors-miljo/mal-lagar-regler/lagar/>
- Chawla, L. (2015). Benefits of nature contact for children. *Journal of Planning Literature*, 30(4), 433–452. doi:10.1177/0885412215595441
- Dyment, J. E., Bell, A. C., & Lucas, A. J. (2009) The relationship between school ground design and intensity of physical activity. *Children's Geographies*, 7(3), 261-276. doi:10.1080/14733280903024423
- Folkhälsomyndigheten. (2019, 13 maj). *Hälsoeffekter av buller och höga ljudnivåer* (Rapport 18070-1) <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/h/halsoeffekter-av-buller-och-hoga-ljudnivaer/?pub=60532>
- Folkhälsomyndigheten. (2021, 22 februari). *Miljöhälsorapport 2021 – barns miljörelaterade hälsa*. (Rapport 20010) <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/m/miljohalsorapport-2021/?pub=88328>
- Folkhälsomyndigheten. (2022, september). *Tillsynsvägledning om hälsoskydd i skolor och förskolor* (Rapport 22056) <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/t/tillsynsvagledning-om-halsoskydd-i-skolor-och-forskolor/?pub=115733>
- Fattore, T., Mason, J., & Watson, E. (2009). When children are asked about their well-being: Towards a framework for guiding policy. *Child Indicators Research*, 2(1), 57–77. doi: 10.1007/s12187-008-9025-3
- Mavoa, S., Davern, M., Breed, M., & Hahs, A. (2019). Higher levels of greenness biodiversity associated with greater subjective wellbeing in adults living in Melbourne, Australia. *Health & Place*, 57, 321–329. doi: 10.1016/j.healthplace.2019.05.006
- Moore, D., Morrissey, A-M., & Robertson, N. (2019) 'I feel like I'm getting sad there': early childhood outdoor playspaces as places for children's wellbeing. *Early Child Development and Care*, 191(6), 933-951. doi: 10.1080/03004430.2019.1651306

- Nationalencyklopedin. (u.å). Välbehinnande. I *NE.se*. Hämtad den 5 april 2023, från <https://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/v%C3%A4lbehinnande>
- Persson Waye, K. Fredriksson, S. Hussain-Alkhateeb, L. Gustafsson, J. & van Kamp, I. 2019. Preschool teachers' perspective on how high noise levels at preschool affect children's behavior. *PLoS ONE*, 14(3), 1-13. doi: 10.1371/journal.pone.0214464
- Prop.1997/98:45. Del 1. *I propositionen föreslås att en ny balk, miljöbalken, införs.* <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/1997/12/prop.-19979845->
- Prop.1997/98:45. Del 2. *I propositionen föreslås att en ny balk, miljöbalken, införs.* <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/1997/12/prop.-19979845->
- Prop. 2009/10:165. *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet.* <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2010/03/prop.-200910165>
- SFS 1977:1160. *Arbetsmiljölagen*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/arbetsmiljolag-19771160_sfs-1977-1160
- SFS 1998:808. *Miljöbalken*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/miljobalk-1998808_sfs-1998-808
- SFS 2011:13. *Miljöutredningens förordning*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/miljoutredningens-forordning-201113_sfs-2011-13
- SFS 2010:900. *Plan- och bygglagen*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/plan--och-bygglag-2010900_sfs-2010-900
- SFS 2010:800. *Skollagen*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800
- Skolverket. (2000). Allmänna råd för öppenförskola (2000:1). <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a6538f8/1553956773578/pdf607.pdf>
- Skolverket. (2023) *Statistik över barn och personal i förskola 2022*. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/ fler-statistiknyheter/statistik/2023-03-30-statistik-over-barn-och-personal-i-forskola-2022>
- Stansfeld, S., & Clark, C. (2015). Health Effects of Noise Exposure in Children. *Current environmental health reports*, 2(2), 171-178. doi:10.1007/s40572-015-0044-1
- Storli, R., & Sandseter, E. B. H. (2019). Children's play, wellbeing and involvement: How children play indoors and outdoors in Norwegian early childhood education and care institutions. *International Journal of Play*, 8(1), 65–78. doi:10.1080/21594937.2019.1580338.
- Stroh, E. Isaxon, C. Oudin, A & Malmqvist, E. (2021, 1 mars). *Luftföroreningshalter på förskolegårdar*. (Rapport 2021:2). Arbets- och miljömedicin Syd.
- Svea hovrätt (2005). *Dom* (M 3304-04). [Rättsfall] Miljööverdomstolen
- Svea hovrätt (2011). *Dom* (M 4256-10). [Rättsfall] Miljööverdomstolen
- Svea hovrätt (2018a). *Dom* (M 3333-17). [Rättsfall] Mark- och miljööverdomstolen
- Svea hovrätt (2018b). *Dom* (M 3334-17). [Rättsfall] Mark- och miljööverdomstolen

- Svea hovrätt (2018c). *Dom* (M 3336-17). [Rättsfall] Mark- och miljööverdomstolen
- Växjö tingsrätt (2017). *Dom* (M 5279-16). [Rättsfall] Mark- och miljödomstolen
- Växjö tingsrätt (2022). *Dom* (M 6278-21). [Rättsfall] Mark- och miljödomstolen
- Williams, P. Sheridan. S. & Pramling Samuelsson, I. (2019). A perspective of group size on children's conditions for wellbeing, learning and development in preschool. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 63(5), 696-711. doi: 10.1080/00313831.2018.1434823
- Zhang, J. Wang, Y. Feng, L. Hou, C & Gu, Q. 2021. Effects of air pollution and green spaces on impaired lung function in children: a case-control study. *Environmental Science and Pollution Research*, 29, 11907–11919. doi:10.1007/s11356-021-16554-y

Appendix

Appendix 1

Enkätundersökning

1. Har förskolan en egen direkt angränsande utemiljö som är anpassad för barnens utevistelse?

- Ja
- Nej

2. Hur stor är utemiljön i kvadratmeter?

(Endast ytan som är tillgänglig för barnen. Yta för byggnader, parkeringsplatser eller liknande ska inte räknas med. Om du är osäker ange ett ungefärligt mått.)

Kort svarstext

3. Hur många barn är inskrivna på förskolan?

Kort svarstext

4. Vad är det maximala antalet barn som verksamheten är anmäld för enligt miljöbalkens anmälan om förskoleverksamhet?

Kort svarstext

5. Hur många timmar per dag är planerad tid för utevistelse?

(Om det varierar mellan avdelningar ange ett genomsnittligt svar)

- Mindre än 1 timme
- 1-2 timmar
- 2-3 timmar
- 3-4 timmar
- 4-5 timmar
- Mer än 5 timmar

6. Vistas barnen utomhus på annan plats än utemiljön som tillhör förskolan?

(Exempelvis park eller lekplats)?

- Ja
- Nej

7. Om ja på föregående fråga, hur ofta?

(Om nej på föregående fråga, gå vidare till fråga 8)

- Mindre än 1 gång i veckan
- 1 gång i veckan
- 2-4 gånger i veckan
- Varje dag

8. Hur hög var sjukfrånvaron för de inskrivna barnen under år 2022?

(Ange i procent för kalenderåret)

Kort svarstext

9. Anser du att utemiljön som tillhör förskolan är tillräckligt stor för att möta barnens behov?

- Ja
- Nej

10. Tror du att tydligare riktlinjer och föreskrifter för nyöppnade förskolor angående utemiljöns storlek och utformning kommer kunna främja utemiljön och utevistelse för barnen i förskolan i framtiden?

- Ja
- Nej
- Annat...

Appendix 2

Intervjufrågor:

1. Yrkestitel
2. Yrkestid
3. Hur mycket har du arbetat med utemiljöer och utevistelse för barn i förskolan?
4. Är du av uppfattningen av att barn i förskola saknar rätt till utevistelse?
5. I de fall du stött på, anser du att utemiljöer som tillhör förskolor generellt är tillräckligt stor för att möta barnens behov?
6. Anser du att de riktlinjer som finns idag (40 m²/barn, Boverket) är rimligt att uppnå på alla förskolor i framtiden?
7. Ser du något problem med att införa journalföring eller dokumentation i förskolans egenkontroll om barnens utevistelse på annan plats än den egna förskolegården? I synnerhet när den egna förskolegården är liten. Vilka krav är rimliga att ställa på verksamheten? (om man tar hänsyn till GDPR)
8. Varför tror du att det inte satsas mer på en god utemiljö för våra barn?
9. När går det över från att vara en olägenhet för människors hälsa till att bli ett folkhälsoperspektiv?
10. Idag är det endast PBL som på något sätt reglerar utemiljön på förskolor. Även om man ändrar lagstiftning eller tillför föreskrifter kommer glappet i tillsynen att kvarstå eftersom det inte anses falla inom ramen för tillsyn enligt miljöbalken. Vad kan man göra åt det?
11. Kommer riktlinjer och föreskrifter följas som önskat om det är fritt för tolkning vad en tillräckligt stor utemiljö är?
12. Trots tydlig forskning och rekommendationer om att tänka på att lämna plats åt grönområden och obebyggda ytor i detaljplaner för städer så ser vi

en förtätning där man inte tar hänsyn till det. Vad tror du det beror på?
Varför väljer politikerna det?

13. Var går gränsen för liten yta?
14. Vad är det som gör att domstolen anser att det inte är en tillräckligt stor olägenhet för barnen att inte få komma ut?
15. Vem är barnens skyddsombud och talesperson?
16. Var kommer barnkonventionen in i beslut?
17. Vad tror du vi kommer få se för konsekvenser i framtiden av att barn rör sig allt mindre och spenderar mindre tid utomhus?
18. Ny lagstiftning kommer möjligtvis inte gälla för befintliga förskolor. Har du några förslag på hur man skulle kunna lösa problemet med bristande utemiljöer och utevistelse?
19. Har du något du vill tillägga?

Appendix 3

Uträkningar

Figur 3

Tabellen visar uträkningen för figur 3 som beskriver yta per barn på förskolornas utemiljö. Ytan i m² är dividerad med antal barn på varje förskola.

Förskola	Yta i kvadratmeter	Antal barn	Yta m ² /barn
1	1400 m ²	30	46,67
2	500 m ²	23	21,74
3	350 m ²	30	11,67
4	3500 m ²	111	31,53
5	265 m ²	29	9,14
6	60 m ²	20	3,00
7	3000 m ²	48	62,50
8	2000 m ²	120	16,67
9	600 m ²	38	15,79
10	600 m ²	19	31,58
11	500 m ²	20	25,00
12	1700 m ²	111	15,32
13	250 m ²	20	12,50

